

ТМ	Г. XXXV	Бр. 2	Стр. 345-364	Ниш	април - јун	2011.
----	---------	-------	--------------	-----	-------------	-------

UDK 343.224-053.6 (497.11)

Прегледни чланак

Примљено: 17. 1. 2011.

Божидар Бановић

Правни факултет

Крагујевац

Иван Јоксић

Правни факултет за привреду и правосуђе

Нови Сад

ДИВЕРЗИОНИ КОНЦЕПТ РЕАГОВАЊА НА КРИМИНАЛИТЕТ МАЛОЛЕТНИКА У СРБИЈИ: ЗАКОНОДАВСТВО И ПРАКСА*

Резиме

Протеклу деценију можемо означити кључном у решавању кривично-правног статуса малолетника у кривичном законодавству Србије. Овде, пре свега, мислимо на доношење новог и посебног Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (ступио на снагу 01. јануара 2006.). Наиме, први пут је у Србији целокупна кривична материја о малолетницима (материјална, процесна, извршна) смештена у посебан Закон о малолетницима. Са доношењем Закона о малолетницима, такође по први пут, уведена је законска могућност за изрицање специфичних мера према малолетницима – васпитних налога.

Рад је подељен у два дела, теоријски или законодавни и истраживачки или практични. Законодавни аспект васпитних налога, иако знатно скромнијег обима, обухватиће излагање законских услова који морају бити испуњени приликом доношења одлуке о њиховом евентуалном изрицању. Осим тога, указаћемо на надлежност, врсте и поступак изрицања васпитних налога. Практични аспект рада обухвата спроведено истраживање праксе и примене васпитних налога у Србији. Истраживање је обухватило три града: Београд, Нови Сад и Крушевац. Основни циљ истраживања је добијање одговора на главна (основна) питања, везана за примену и праксу васпитних налога у Србији.

Кључне речи: диверзионе мере, васпитни налози, малолетни учиниоц, јавни тужилац, судија за малолетнике

bbanovic@jura.kg.ac.rs

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту “Безбедност и заштита организовања и функционисања образовно васпитног система у Републици Србији (основна начела, принципи, протоколи, процедуре и средства)“, који је део Програма суфинансирања интегралних и интердисциплинарних истраживања за период 2011-2014. године Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Ретрибутивни концепт, у државном и друштвеном одговору на криминалитет малолетника, показао је читав низ слабости које прати повећана стопа малолетничке делинквенције у односу на криминалитет пунолетних лица. У том смислу, кривична теорија је указала на потребу за увођењем, у основи, другачијег приступа у погледу законодавног третирања криминалитета у коме учествују припадници најмлађе популације. Полазећи од наведених потреба за редефинисањем односа, у сфери сузбијања малолетничког криминалитета, појављују се тенденције које полазе од дијаметрално супротног становишта у односу на владајуће. У кривичном правосуђу се, између осталог, полази од претпоставке да кажњавање може бити праведно ако полази од утврђених ретрибутивних принципа (Константиновић-Вилић et al. 2009). Тако се, у другој половини XX века, полазећи од критике постојећег кривичноправног система и криминалне политике, појављује ресторативна правда као нови модел решавања конфликта, између актера кривичног дела, уз посредовање друштвене заједнице. Прецизније, ресторативна правда је процес у коме сви актери погођени неправдом имају прилику да разговарају о томе како су погођени неправдом и да одлуче на који начин треба поправити штету (Braithwaite 2004).

Ресторативни концепт правде пружа шире могућности за другачије решење „конфликта“ на релацији: малолетни учиниоц – жртва - друштвена заједница. Истовремено, овај вид правде добро је прихваћен од стране припадника малолетничке популације, као модеран приступ у решењу криминалног конфликта (о чему сведочи недавно истраживање спроведено на југо-западу Енглеске [Gray 2005, 938]). Према Гери Џонстону¹ (Gerry Johnstone), ресторативни концепт свој пуни ефекат остварује у односу на малолетне преступнике (Johnstone 2001: *keynote address*). Исти аутор истиче, да „ресторативна правда представља највеће научно достигнуће савременог кривичног права и криминологије (Johnstone 2003a).“

Према неким ауторима ресторативна правда представља „одговор на криминално понашање које захтева да буду надокнађени губици као последице злочина од којих су патиле жртве, да се олакша успостављање мира и остваре мирољубиви односи између страна“ (Константиновић-Вилић and Костић 2006, 103).

¹ Гери Џонстон (Gerry Johnstone) је уредник приручника који се баве ресторативном правдом у оквирима савременог криминално-политичког концепта решавања на криминалитет малолетника. У овом раду смо користили више Приручника, које уређује овај аутор, уз истовремено аутентично навођење цитата самог аутора на почетку књиге. Осим тога, Џонстон је професор и руководилац истраживања на Law School University of Hull, у Великој Британији.

Ресторативна правда је била предмет више научно-стручних конференција² на којима су разматране могућности за широм применом ресторативног концепта међу малолетницима (Elliott and Gordon 2005). Осим тога, на многим универзитетима у свету постоје институти, односно центри за проучавање ресторативне правде. Канада је, међу првим државама у свету, почела са применом ресторативног поступка, преко помирења и накнаде штете између учиниоца и жртве, уз активно учешће посредника из програма (Roberts 1995)³.

У погледу европских аутора, Нилс Кристи (Nils Christie)⁴ сматра се једним од утемељивача ресторативног концепта правде у кривичном праву и криминологији. Полазећи од његовог концепта ресторативне правде, цео конфликт, настао извршењем кривичног дела, потребно је решавати између учиниоца и жртве уз посредовање треће стране која мора бити неутрална. Заправо, посредник (медијатор) не треба да буде правник, јер су до сада, према речима овог аутора, правници, као људи из власти, имали монопол у решавању криминалних конфликта (Christie 1977). У том смислу, „неравнотежа моћи представља структурални феномен. Структура ресторативних процеса мора бити таква да минимализује неравнотежу моћи. Усвојени стандарди усмеравају припремни рад учесника поступка управо ка постизању равнотеже између учесника поступка. Организоване групе заступника интереса појединих жртава имају посебно значајну улогу када постоји неравнотежа моћи исказана у самом деликту“ (Костић 2007, 9).

² Овде би смо издвојили VI Међународну конференцију о ресторативној правди у Ванкуверу (2003.). На конференцији су учествовали водећи стручњаци ове области из: В. Британије, САД, Европе, Канаде, Аустралије и других земаља. Након ове конференције сачињен је зборник радова од стране два уредника: Elizabeth Elliott (Centre for Restorative Justice, Simon Fraser University) and Robert Gordon (Centre for Restorative Justice, Simon Fraser University). У Зборнику су разматрани научни радови у оквиру четири подцелине: 1) Ресторативна правда и млади, 2) Ретрибутивна правда и ресторативна правда, 3) Виктимизација и ресторативна правда и 4) Евалуација ресторативне правде.

³ Један од првих пројеката медијације, заснован на принципима ресторативне правде, спроведен је у Канади, у Пацифичком региону, у оквиру програма VOMP (1989.), где је спровођен медијаторни поступак између учинилаца и жртава кривичних дела.

⁴ Нилс Кристи (Nils Christie) је професор криминологије на Институту за криминологију и социологију права на Правном факултету Универзитета у Ослу. Кристи је 1976. године, на предавању у Центру за криминолошке студије на Универзитету у Шефилду, поставио темеље ресторативне правде, као новума у дотадашњем третирању „криминалног конфликта“. Он је прилично оштро наступио на поменутом предавању, рекавши да је „конфликт“ украден од стране професионалаца, од оних који имају највећи интерес да га реше. Наредне године је његово предавање објављено у раду „Конфликт као својина“ (“Conflicts as property”), који се сматра једним од најзначајнијих радова из ове области.

Међутим, ресторативна правда различито је прихваћена од стране појединих кривичара и криминолога. Према Тони Маршалу (Tony Marshall), најчешћа дефиниција ресторативне правде, у међународним оквирима, гласи: „ресторативна правда је процес у коме стране које имају удела у конкретном случају заједно решавају како ће се носити са последицама кривичног дела и његовим ефектима у будућности“ (Marshall 1999, 5).

Поред ресторативне правде, у законодавству и пракси, присутан је појам ресторативног правосуђа. Његово појављивање везује се за различите пилот пројекте, у оквиру кривичног законодавства Канаде, САД, као и појединих држава Западне Европе. У Канади се, у другој половини 20. века, почело примењивати ресторативно правосуђе, као алтернативни облик условног кажњавања младих делинквената (Quill and Wynne 1993). Према извештају *Wufauldenda Provincial Association Against Family Violence* „жртве су забринуте око сопственог минималног учешћа у кривичном поступку и да се некада осећају као особе којима се суди уместо особе која је оптужена за злочин“ (Костић 2005, 47).

На основу изложеног, са сигурношћу можемо закључити да је појава ресторативне правде пресудно утицала на увођење диверзионих мера у кривичном законодавству. Ако ресторативну правду третирамо као део кривичне процедуре, у смислу њеног скретања, онда изрицање и примена диверзионих мера добија пуни смисао. Прецизније, мере које чине саставни део, и у којима су садржани основни елементи ресторативне правде, називамо диверзионим мерама (према Анселу, појам “*la diversion*” или скретање кривичног поступка, подразумева модалитете поступања у циљу очувања младих учинилаца кривичних дела од штетног дејства кривичне процедуре [Ansel 1991, 63]).

У диверзионом кривичноправном систему постојеће санкције замењују се социјалним, образовно-васпитним и медицинским мерама односно избегава се покретање кривичног поступка помирењем оштећеног и учиниоца (уз споразум о накнади имовинске штете). Контролу над извршењем мера, изречених учиниоцу, не врше само социјалне службе, него се укључују и лица из његове најближе околине (породице, суседства, школе, радне средине), чиме се истовремено подстиче мотивација грађана за укључивање у друге делатности на превенцији криминалитета (Мрвић-Петровић and Ђорђевић 1998, 90).

У САД диверзионе мере су почеле да се примењују доношењем „Председничког оперативног програма за спречавање малолетничке делинквенције“ (“President’s Task Force on Juvenile Delinquency and Youth Crime”), 1967. године (Мрвић-Петровић et al. 1994, 22). У Канади, такође, је уведена могућност скретања кривичног поступка (“*diversion*”) према малолетницима које прати изрицање и примена диверзионих мера. Ово скретање поступка остварује се применом начела опортунитета кривичног гоњења, на два нивоа: „полиција

има надлежност и дискреционо право да процени да ли ће поднети кривичну пријаву, односно тужилаштво да ли ће гонити појединце за које постоји довољно доказа да су умешани у кривична дела мањег значаја“ (Матић 2009, 163).

У западно-европским државама седамдесетих година прошлог века, насупротив класичним кривичним санкцијама и мерама, отпочела је примена алтернативних мера према малолетницима које су имале сва обележја диверзионих мера. Основни разлог за увођење диверзионих мера је „криза“ која је захватила традиционални систем кривичних санкција, а у оквиру тога и оних које су изрицане малолетним учиниоцима кривичних дела. Излаз из овакве ситуације пружале су тзв. ванправне мере, попут: добровољног друштвено-корисног рада, изрицања опомене, неформалног надзора, условне осуде уз обавезу повраћаја украдених ствари или накнаду штете жртви, давање јемства од стране родитеља за добро понашање малолетника итд. Примењивали су се и разни неформални поступци, као што је извињење и помирење са жртвом, који су примењивани без вођења кривичног поступка према малолетнику.

У СР Немачкој, седамдесетих година прошлог века, спроведена је законодавна реформа, названа „Малолетничка реформа правосуђа кроз праксу“ („Jugendstrafrechtsreform durch die Praxis“). У оквиру ове реформе, препоручен је развој пројеката у којима би, поред малолетног учиниоца, учествовали социјални радници, суд за малолетнике, тужиоци и судије (Heinz 2003). У складу са овим тенденцијама, извршене су измене Закона о малолетничком правосуђу (1974. и 1990. године), полазећи од принципа „субсидијарности“ односно „минималне интервенције“ („Subsidiaritätsgrundsatz“). Овом законодавном реформом створени су услови за ширу примену диверзионих мера према малолетницима које прати условно одлагање кривичног гоњења. Интересантно је да у Немачкој, у временском периоду 1981-2003., константно расте број изречених диверзионих мера у односу на формалне санкције према малолетницима (Dünkel 2005, 17)⁵.

⁵ Тако су 1981. године, у односу на укупан број изречених кривичних санкција према малолетницима, диверзионе мере чиниле 44%, с тим што изрицање ових мера почиње полако да расте наредних година. Надаље, 2003. године, од укупног броја изречених кривичних санкција и мера према малолетницима, диверзионе мере чине укупно 69%. Међутим, приликом разматрања пораста стопе изречених диверзионих мера, у односу на остале кривичне санкције и мере према малолетницима, морамо узети у обзир ситуацију у целом немачком друштву насталој након уједињења са Источном Немачком. Наиме, услед наглог прилива становништва из источне у западну Немачку, дошло је до пораста укупне стопе криминалитета малолетника. Такође, треба узети у обзир да је санкционисање малолетних преступника у источној Немачкој било далеко оштрије у односу на западну Немачку (Dünkel 2005, 18).

На основу изнетог, можемо констатовати да су диверзионе мере према малолетницима, у државама које су поставиле законске оквире за њихову примену, оправдале своје постојање. Међутим, питање будућег развоја малолетничког правосуђа источне и западне Европе односиће се на могућности за његово усклађивање према „европском систему малолетничког правосуђа“, тј. да ли ће бити усмерен према неолибералном или традиционалном образовању, минималној интервенцији и/или идеји ресторативне правде (Dünkel 2006a, 1).

ЗАКОНОДАВНИ АСПЕКТ ВАСПИТНИХ НАЛОГА

Преиспитивање правне природе васпитних налога⁶ захтевало је шири приступ у проналажењу њиховог правог смисла и места у кривичној теорији. На једној страни су присутни аутори (Бабић и Марковић 2009, 455; Јовашевић 2009, 9; Радуловић 2008, 27; Стојановић 2005, 347) који сматрају да васпитни налози представљају мере “*sui generis*”, па као такве немају карактер кривичне санкције. Међутим, присутна су схватања која сматрају да су васпитни налози кривичне санкције које се изричу према малолетницима. У том смислу, др Златко Николић истиче: „васпитни налози имају сва обележја кривичних санкција јер их изриче тужилаштво и суд, а не центар за социјални рад, у ком случају би ове мере изгубиле карактер санкција“⁷. Ипак, ми ћемо се приклонити мишљењу прве групе аутора, с обзиром да се васпитни налози изричу и примењују, у складу са начелом опортунитета кривичног гоњења, тј. условног одлагања кривичног гоњења према малолетном учиниоцу кривичног дела. Када говоримо о правној природи васпитних налога, односно диверзионих мера, неопходно је указати на неке од савремених тенденција које су присутне у њиховој практичној примени. Наиме, присутна је тенден-

⁶ У досадашњем излагању смо говорили о диверзионим мерама као специфичним мерама у кривичном законодавству других држава. Међутим, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица Србије (у даљем тексту: Закон о малолетницима, Службени гласник РС бр. 85/05), користи термин васпитни налози, па ћемо зато, у даљем излагању, користити искључиво законску терминологију.

⁷ До оваквог мишљења цитираног аутора, дошли смо водећи непосредан разговор са њим на тему правне природе васпитних налога. У том смислу, цитирано мишљење представља искључиво став др Златка Николића, а не и аутора овога рада. Међутим, сматрали смо корисним да се у дебати о правној природи ових мера чује и став аутора који по свом академском образовању нису правници, нарочито ако узмемо у обзир да су васпитни налози специфичне мере, које представљају својеврсни „новум“ у нашем кривичном законодавству о малолетницима. Уосталом, по први пут је у Србији донет посебан и целовит Закон о малолетницима који регулише област малолетничке делинквенције, тј. питања материјалног, процесног и извршног законодавства, па је, између осталог, потребно осветлити и овај део законске материје.

ција тзв. „подруштвљавања“ васпитних налога. Овде, пре свега, мислимо на учешће невладиних организација које имају важну улогу у спровођењу појединих мера (али видети Николић, 2005, за другачији став), као и полиције, центра за социјални рад, разноразних удружења грађана, волонтера итд. С тим у вези, можемо изразити оправдану бојазан да ће превелико уплитање других актера у примену диверзионих мера, односно васпитних налога, довести до повећане арбитрности која, у праву уопште а у кривичном праву нарочито, може донети много више штете него користи. У том смислу, мора постојати потпуна контрола приликом изрицања и примене васпитних налога од стране судије и тужиоца за малолетнике. Заправо, судија и тужилац за малолетнике морају пратити кретање васпитног налога, од момента изрицања, па све до доношења коначне одлуке да ли треба одбацити кривичну пријаву, или наставити са вођењем кривичног поступка. Осим тога, поједини аутори су мишљења да је појава диверзионих мера, односно васпитних налога, израз продора бољевости у кривичном праву (Игњатовић 2004). Једном речју, „ресторативни модел правде означава „удаљавање малолетника од кривичног правосуђа и избегавање стигматизације малолетника вођењем кривичног поступка, изрицањем васпитних мера и казне“ (Костић 2006, 63).

Законске претпоставке и услове за изрицање васпитних налога можемо поделити на објективне и субјективне. Објективни услови за изрицање васпитних налога се односе учињено кривично дело, а субјективни на малолетног учиниоца (члан 5. Закона о малолетницима).

Објективни услов за примену васпитних налога односи се на учињено кривично дело, запређено новчаном казном или казном затвора до пет година (став 1.). Овако прописана горња граница запређене казне затвора обухвата кривична дела, на подручју тзв. ситног и средњег криминалитета. Међутим, ако узмемо у обзир структуру учињених кривичних дела малолетника, видимо да највећи проценат кривичних дела припада управо овој категорији.

Субјективни услов који је потребно испунити, можемо поделити у два подуслова: признање кривичног дела од стране малолетника и његов однос према кривичном делу и оштећеном (став 3.). Када говоримо о признању кривичног дела од стране малолетника (први подуслов), оно мора бити исказано: јасно, недвосмислено, слободно, добровољно, без икаквог условљавања, и у писменој форми. Овако дато признање малолетни учиниоца може повући у било којој фази поступка, укључујући и временски период извршења налога. Међутим, осим малолетног учиниоца, потребно је да и оштећени пристане на изрицање и примену васпитног налога.⁸ Овај пристанак,

⁸ Када говоримо о пристанку оштећеног на изрицање васпитног налога, онда морамо имати на уму чињеницу да је понашање оштећеног, једино и искључиво, условљено висином и размерама штете коју је претрпео, као и могућностима ма-

такође, оштећени мора дати у писменој форми, јасно и недвосмислено. У погледу односа малолетног учиниоца према кривичном делу и оштећеном (други подуслов), очигледан је мотив законодавца да се испита у којој мери је малолетник спреман на својеврстан компромис. Наиме, он према учињеном кривичном делу мора показати један покајнички однос праћен конкретним радњама, израженим у његовом понашању непосредно након извршеног кривичног дела и током саслушања у полицији. Малолетни учиниоц, такође, треба својим понашањем да покаже покајнички однос и према оштећеном. Овде се, пре свега, мисли на његово искрено извињење оштећеном, спремност да му надокнади штету, доведе (уколико то околности дозвољавају) ствари у време пре извршења кривичног дела, одради одређени броја дана код оштећеног у санирању последица кривичног дела и сл. Међутим, испуњење свих законских услова не значи да ће васпитни налог бити изречен и примењен. У сваком конкретном случају, надлежни тужилац односно судија за малолетнике, слободно процењује да ли треба изрећи васпитни налог.⁹

Закон о малолетницима предвиђа више врста васпитних налога (члан 7.):

- поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела;
- редовно похађање школе или редовно одлажење на посао;
- укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја;
- подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога;
- укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту;

малолетникових родитеља/старатеља да му претрпљену штету надокнаде. У пракси, најчешће, оштећени не показује претерано интересовање за судбину малолетног учиниоца када његови родитељи изразе спремност да унапред надокнаде штету оштећеној страни. Ово је нарочито случај када је оштећени правно лице, односно привредно друштво, што је у пракси чест случај (нпр. фалсификовање месечне маркице за превоз ђака и сл.).

⁹ Овде је од посебне важности примена начела односно принципа опортунитета кривичног гоњења, јер тужилац, у складу са овим начелом, слободно одлучује да ли ће свој одустанак од кривичног гоњења условити изрицањем конкретног васпитног налога. На овај начин долази до скретања кривичног поступка, односно његовог „замрзавања на одређено време и под одређеним условима“, јер самим изрицањем васпитног налога не можемо знати да ли се трајно одустало од кривичног гоњења малолетног учиниоца. Тек када васпитни налог буде у целости и успешно извршен, након чега следи позитиван извештај центра за социјални рад, долази до одустанка од кривичног гоњења односно одбацивања кривичне пријаве (јавни тужилац) или обустављања кривичног поступка (судија за малолетнике).

Сврха васпитних налога је да се не покреће кривични поступак према малолетнику или да се обустави поступак, односно да се применом васпитног налога утиче на правилан развој малолетника и јачање његове личне одговорности како убудуће не би чинио кривична дела (члан 6. Закона о малолетницима). На основу овако одређене, посебне сврхе васпитних налога, видимо да је суштина увођења и примене ових мера избегавање вођења кривичног поступка према малолетнику. Заправо, скретање кривичног поступка према малолетнику, праћено изрицањем васпитног налога, пружа двоструку заштиту малолетнику: а) он није предмет формалне кривичне процедуре која стигматизира малолетника (о ефектима стигматизације на малолетника, Becker 1963), б) не долази до изрицања класичне кривичне санкције, већ васпитног налога, који је по садржини специјално-превентивног карактера, тј. не садржи репресивне елементе и ограничења.

Овако специфично одређена сврха васпитних налога остварује се применом диверзионог концепта, тачније применом тзв. диверзије са интервенцијом (“diversion the intervention”). Овим обликом се жели изоставити кривичноправна реакција према малолетницима, пребацавањем на терен здравствених служби, невладиних организација, социјалних служби итд. (Јоксић 2010, 32).

Изрицањем васпитног налога потребно је извршити утицај на правилан развој малолетника и јачање његове личне одговорности, како убудуће не би чинио кривична дела. Овом одредбом, законодавац је сврху васпитних налога преузео из опште сврхе кривичних санкција према малолетницима (васпитних мера и казне малолетничког затвора). Међутим, специфичан је начин остваривања наведене сврхе код васпитног налога. У овом случају, скретањем кривичног поступка и изрицањем васпитног налога, спречава се стигматизација малолетника што, само по себи, позитивно утиче на правилан развој малолетника. Осим тога, примена васпитног налога, у форми наметнутих обавеза уз претходни пристанак малолетника, позитивно доприноси његовом психофизичком развоју и интегрисању у све друштвене токове. С обзиром да је малолетник, још увек, „делинквент у минијатури“ друштво има посебан однос и одговорност према његовом даљем психофизичком развоју. У том смислу, законодавац је сврху изрицања васпитних налога уградио у општу сврху кривичних санкција према овој старосној категорији делинквената (члан 10. Закона о малолетницима), односно у општу сврху кривичних санкција (члан 4. КЗ Србије).

ИСТРАЖИВАЊЕ ПРИМЕНЕ ВАСПИТНИХ НАЛОГА У СРБИЈИ

Диверзиони концепт реаговања на криминалитет малолетника је, као новум у нашем кривичном законодавству, уведен са Законом о малолетницима. Међутим, још увек, нису донети пратећи подза-

конски акти за примену васпитних налога. Зато је примена ових мера, у пракси, показала више него скромне резултате. Имајући у виду овако приказану ситуацију, која сужава оквире будућег истраживања, одлучили смо да исто спроведемо на два нивоа: на целој територији Србије (користећи податке РЗС), као и на нивоу три, репрезентативна, града (Београда, Новог Сада и Крушевца). Осим тога, истраживање је обухватило све релевантне институције, установе, невладине организације, које непосредно учествују у примени појединих васпитних налога.

У овако постављеним оквирима, предмет истраживања¹⁰ односи се на: обим изрицања васпитних налога, присутне разлике између појединих градова, врсте кривичних дела за која су, најчешће, изрицани васпитни налози, проблеме у њиховој примени, присуство рецидива након „успешно“ примењеног налога, техничку и кадровску оспособљеност институција и лица која учествују у примени, однос између броја поднетих захтева за покретање припремног поступка и броја изречених налога, однос броја изречених кривичних санкција и васпитних налога итд.

Истраживање почињемо формулисањем основне хипотезе, чију смо одрживост проверавали током целог истраживања. Она је гласила: „да изрицање и примена васпитних налога директно утиче на смањење рецидива код малолетних учинилаца кривичних дела“.

Да би смо, током истраживања, успешно проверавали постављену хипотезу применили смо одговарајући, или боље речено, подесан и шири методолошки приступ. Овако постављен приступ подразумева коришћење читаве лепезе метода током истраживања. На самом почетку, спровели смо квантитативну и квалитативну анализу прикупљених података, садржаних у билтенима РЗС. Након тога, истраживање смо циљано усмерили на три одабрана града: Београд, Нови Сад и Крушевац. С обзиром на мали број градова, одустали смо од писменог слања упитника, надлежним тужилаштвима и судовима, већ смо користили листу, унапред, постављених питања (упитник). Надаље, водили смо непосредне разговоре (полуинтервјуе), са

¹⁰ Када говоримо о предмету и планираном обиму обављеног истраживања, морамо узети у обзир чињеницу да су, унапред постављени оквири, нужно морали претрпети одређене промене. Наиме, на самом почетку, били смо лимитирани количином и квалитетом статистичких података који су доступни у РЗС, с обзиром да се годишњи билтени РЗС штампају крајем текуће године, за претходну годину. Зато смо, као последње расположиве податке, обрадили оне закључно са 2008. годином. Међутим, ово није једина препрека на коју смо наишли током истраживања. Напротив, посебне потешкоће нам је задао потпуно неуједначен почетак примене васпитних налога (има случајева да у неким градовима, још увек, нема изречених налога). Зато смо истраживање циљано спровели у Србији, на подручју поменутих три града: Београда, Новог Сада и Крушевца.

одређеним бројем тужилаца, судија за малолетнике, као и са специјалним психолозима и педагозима у подручним центрима за социјални рад. Ради бољег разумевања процедуре у примени васпитних налога, користили смо метод анализе садржаја донетих правних аката (решења, периодичних извештаја, коначног извештаја, налога итд.). Осим тога, користили смо систематски и телеолошки (циљни) метод, како би смо прикупљену грађу правилно систематизовали и проверавали релевантност постављене хипотезе током истраживања.

Истраживање је обухватило обим и динамику изречених васпитних налога у Србији, у временском периоду 2006 – 2008. године.¹¹ Наиме, према подацима који покривају овај временски период, видимо да је изречен релативно мали број васпитних налога – „Види табелу 1“. Тако је, у 2006. години, изречено укупно 14 васпитних налога.¹² Ипак, евидентно је да укупан број изречених васпитних налога, сваке наредне године, расте. Прецизније, 2007. године је изречено знатно више васпитних налога (57), а 2008. године (69).

Табела 1. Изречени васпитни налози, 2006-2008.

Васпитни налози година	Тужилаштво	Суд	Укупно
2006.	2	12	14
2007.	40	17	57
2008.	55	14	69
Укупно	95	31	140

Према резултатима истраживања,¹³ полазећи од броја изречених васпитних налога у 2007. години, као и врсте кривичних дела због којих су васпитни налози изрицани, дошли смо до следећих по-

¹¹ Резултати истраживања су засновани на статистичким подацима, преузетих са веб. сајта Републичког завода за статистику Србије (www.stat.gov.rs). До дана писања овога рада, доступни су нам подаци РЗС, као што смо већ истакли у претходној фусноти, закључно са 2008. годином. С обзиром да смо, у истраживању, желели обухватити и 2009. годину, обратили смо се за помоћ запосленима у РЗС. Међутим, добили смо одговор да, још увек, није одштампана (годишња) публикација за 2009. годину. Имајући у виду ситуацију у којој смо се нашли, одлучили смо да истраживање базирамо искључиво на, до сада, релевантним подацима, доступним на веб. сајту и у билтенима РЗС.

¹² Податке о броју изречених васпитних налога за 2006. годину смо добили од Окружног/Вишег тужилаштва у Новом Саду и Крушевцу, јер РЗС није располагао подацима о броју изречених васпитних налога за 2006. годину. Имајући наведено у виду, изнете податке о броју изречених васпитних налога, за 2006. годину, треба прихватити са резервом.

¹³ Статистички билтен бр. 505 „Малолетни учиниоци кривичних дела – Пријаве, оптужења и осуде - 2007“ РЗС (Табеле 1.3. и 2.3.).

датака – „Види табелу 2“. У посматраном периоду, приметан је већи број изречених васпитних налога од стране тужилаштва, у односу на оне које изриче суд. Најочљивија разлика је код кривичних дела против имовине, што одговара, укупно, највећем броју изречених васпитних налога за ова кривична дела. Код кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја, такође, постоји велика несразмера у броју изречених васпитних налога у корист тужилаштва, тачније у односу 9:1. Тенденцију повећаног броја изречених васпитних налога од стране тужилаштва можемо објаснити повећаном „мотивацијом“ коју је тужилаштво испољило, као и чињеницом да се најчешће изричу васпитни налози из његове надлежности.¹⁴

Табела 2. Изречени васпитни налози према врсти кривичног дела, 2007. (подаци РЗС)

Врсте крив. дела	Тужилаштво	Суд	Укупно
Крив. дела прот. жив. и тела	4	3	7
Лака телесна повреда	4	3	7
Крив. дела прот. имовине	23	12	35
Крађа	3	1	4
Тешка крађа	7	/	7
Ситна крађа, утаја и превара	4	2	6
Уништење и ошт. туђе ствари	6	5	11
Неовлашћено кориш. туђ. воз.	3	4	7
Крив. дела прот. без. јав. саобр.	9	1	10
Угрож. јав. саобр.	9	1	10
Крив. дела прот. правосуђа	1	/	1
Лажно пријављивање	1	/	1
Крив. дела прот. јав. реда и мира	3	/	3
Насилничко понашање	3	/	3
Крив. дела прот. прав. саобраћаја	/	1	1
Посеб. случајеви фалсиф. исправе	/	1	1
Укупно	40	17	57

¹⁴ Овде, пре свега, мислимо на први или „основни“ васпитни налог (поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела). Уосталом, слична ситуација је и у другим европским и ваневропским државама. У том смислу, у Аустралији кључну улогу у примени диверзионих мера и програма има медијација између малолетног учиниоца и жртве/оштећеног кривичног дела. Посредовање, на позив локалне полиције, спроводи „Community Justice Centre“, тако што писмено позива обе стране, као и два обучена и акредитована посредника из центра. Посредници су дужни да посредовање воде на стручан, прихватљив, објективан начин, истовремено водећи рачуна о интересима обе стране (шире о томе, Heslop 1991).

Табела 3. Изречени васпитни налози према врсти кривичног дела, 2008. (подаци РЗС)

Врсте крив. дела	Тужилаштво	Суд	Укупно
Крив. дела прот. жив. и тела	9	/	9
Тешка телесна повреда	3	/	3
Лака телесна повреда	2	/	2
Учествовање у тучи	4	/	4
Крив. дела прот. слоб. и права човека и грађ.	2	/	2
Принуда	2	/	2
Крив. дела прот. имовине	22	11	33
Крађа	4	2	6
Тешка крађа	2	4	6
Разбојништво	/	1	1
Утаја	1	/	1
Ситна крађа, утаја и превара	9	3	12
Уништење и ошт. туђе ствари	4	1	5
Неовл. коришћење туђег возила	2	/	2
Крив. дела прот. здравља људи	2	/	2
Неовл. произв. и стављање у пром. опојних дрога	2	/	2
Крив. дела прот. живот. средине	2	/	2
Шумска крађа	2	/	2
Крив. дела прот. опште сигурности људи и имовине	1	1	2
Изазивање опште опасности	1	/	1
Уништење, ошт. и уклањање знак.	/	1	1
Крив. дела прот. без. јав. саобраћ.	12	1	13
Угрожавање јавног саобраћаја	12	1	13
Крив. дела прот. јав. реда и мира	1	1	2
Недозв. држање оружја и експлоз. материја	1	/	1
Насилничко понашање	/	1	1
Крив. дела прот. прав. саобраћаја	3	/	3
Посебни случ. фалсиф. исправе	3	/	3
Остала крив. дела из посеб. закона	1	/	1
Укупно	55	14	69

Истраживање је обухватило и 2008. годину,¹⁵ узимајући као главни критеријум врсте извршених кривичних дела, у односу на које су изрицани васпитни налози. Наиме, у овој години је, у односу на претходну 2007. годину, приметан тренд повећања броја изречених васпитних налога – „Види табелу 3“. У погледу, укупног броја изре-

¹⁵ Статистички билтен бр. 513 „Малолетни учиниоци кривичних дела – Пријаве, оптужења и осуде - 2008“ РЗС (Табеле 1.3. и 2.3.).

чених васпитних налога, у 2008. години, видимо да постоје бројне осцилације у броју изречених налога, зависно од групе кривичних дела. Тако, кривична дела против имовине (33), бележе благи пад у односу на претходну годину (35). Такође, приметан је мањи број изречених васпитних налога за кривична дела против безбедности јавног саобраћаја (10), у односу на претходну годину (13). Међутим, присутне су и супротне тенденције, попут групације кривичних дела против живота и тела, за која се бележи благи пораст изречених налога (9), у односу на претходну годину (7).

Узимајући у обзир претходно приказане статистичке податке, за временски период 2007 – 2008. године, очигледно је да, према броју изречених васпитних налога, одскаче групација кривичних дела против имовине. Затим, следи групација кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја, живота и тела, јавног реда и правног саобраћаја итд. Међутим, кривична дела која су уперена против имовине малолетници, према доступним подацима РЗС, највише врше у пракси. Оваква ситуација је карактеристична и за ранији временски период, пре спровођења овог истраживања (Перић et al. 2008, 85).

Главни део истраживања био је фокусиран, према изрицању и примени васпитних налога, на подручју Београда, Новог Сада и Крушевца, у временском периоду 2006 – 2008. године. Као што смо претходно истакли, основни разлог за избор ових градова је чињеница да је у њима, премијерно, започела примена васпитних налога у Србији. Релевантну грађу и податке смо прикупљали телефонским путем, електронском поштом и непосредним одласком у подручна тужилаштва и судове. Истовремено, прибавили смо оригиналне обрасце аката (решења, извештаја, споразума), како би се непосредно упознали са њиховом садржином. Осим тога, прикупили смо одговарајуће обрасце (периодичне и коначне извештаје) у подручним центрима за социјални рад, укључујући и пратеће акте који су непосредно везани за примену васпитних налога. На основу овако прикупљене грађе, желели смо да потпуније прикажемо методологију изрицања и примене васпитних налога.

Према подацима до којих смо дошли у Окружном/Вишем тужилаштву у Београду,¹⁶ закључно са 2008. годином, изречен је 21

¹⁶ За подручје Окружног тужилаштва у Београду, коришћени су подаци непосредно добијени од помоћника Окружног тужиоца надлежног за малолетничку делинквенцију. С обзиром на занемарљиву бројку изречених васпитних налога у Окружном суду у Београду (укупно 2), истраживање смо спровели искључиво у тужилаштву. Уосталом, тужилаштво, у сарадњи са судом, непосредно разматра законске могућности за изрицање васпитних налога, тако да добијену грађу у окружном тужилаштву, можемо сматрати репрезентативном и релевантном за град Београд.

васпитни налог. Интересантно је да су сви васпитни налози изречени у 2008. години, с тим што постоји одређени број започетих поступака у 2007. години, али су они пренети у наредну годину. Осим тога, у Окружном суду у Београду је, 2008. године, изречено свега 2 васпитна налога. При томе, у 80% случајева је изречен први васпитни налог, а у осталих 20% је дошло до накнаде штете оштећеном. У погледу присуства рецидива код малолетника, након изреченог и примењеног васпитног налога, било је само 2 случаја. Међутим, рецидиви се нису односили на иста, већ на нека друга кривична дела.

У Окружном суду у Новом Саду постоје знатне разлике, у процедури изрицања и примене васпитних налога, у односу на друге градове у Србији. Надлежни судија за малолетнике је присуство процедуралних разлика образложио непостојањем подзаконског акта којим би се, прецизније, прописао поступак изрицања и примене васпитних налога. Према резултатима истраживања, изречено је 12 васпитних налога, у 2006. години. Надаље, у 2007. години је изречено 28 васпитних налога, а у 2008. години само 9. Полазећи од оваквих осцилација у броју изречених васпитних налога, покушали смо пронаћи праве разлоге за овакво стање. Главни разлог, према речима запослених у суду, је велики број малолетничких предмета које није пратио адекватан број судија за малолетнике. Настала ситуација је резултат премештања предмета, из општинских у надлежност окружних судова, са ступањем на снагу новог Закон о малолетницима. Зато је било потребно додатно ангажовање тужилаца и судија за малолетнике, бар у краћем временском периоду, све док се стање не буде нормализовало. Међутим, овакво стање, још увек, траје, нарочито у градовима са већим бројем становника које прати повећани степен малолетничке делинквенције. Оно што би смо, у најкраћим цртама, могли рећи за само вођење поступка за изрицање васпитних налога, односи се на тимски рад на релацији: тужилац – судија за малолетнике. Резултат овако постигнутог „тимског рада“ је високи проценат успешности у примени васпитних налога. Наиме, у пракси Окружног суда у Новом Саду је, у односу на временске оквире у којима је истраживање обављено, уложена само један жалба на Решење о изрицању васпитног налога. Међутим, жалба је уложена из формалних разлога тако да није суштински утицала на примену васпитног налога.

Трећи, уједно и последњи, град обухваћен овим истраживањем је Крушевац. Разлози који су нас определили да уврстимо овај град је податак да су изрицање и успех у примени васпитних налога дали завидне резултате. Посебно треба узети у обзир чињеницу да је у Крушевцу примењено више васпитних налога него у Београду, иако постоји очигледна несразмера у броју становника између ова два града. Прецизније вођена евиденција изречених васпитних налога, за

подручје овога града, постоји само за 2007 – 2008. годину. Тако је, према доступним подацима из окружног тужилаштва у овом граду,¹⁷ у 2007. години изречено 12 васпитних налога. При томе, највећи проценат изречених васпитних налога се односи на први васпитни налог (чл. 7. ст. 1.), затим следи трећи васпитни налог (чл. 7. ст. 3), док је, у осталим случајевима, број изречених налога занемарљив. Међутим, интересантан је податак да је у истој години, посматрано кроз однос броја малолетничких предмета са бројем изречених васпитних налога, у свега 10% случајева дошло до скретања кривичног поступка и изрицања васпитног налога.

Према резултатима истраживања, у 2008. години је, такође, изречено 12 васпитних налога. Међутим, присутна је разлика у односу на врсту изречених васпитних налога. У том смислу, највише је изречено васпитних налога (укупно 7) „укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја“ (чл. 7. ст. 3.), затим следи први васпитни налог (укупно 4), итд. Повећани број изречених васпитних налога, из чл. 7. ст. 3. Закона о малолетницима, корелативан је са већим бројем закључених споразума, између центра за социјални рад и невладиних организација. Ипак, морамо приговорити релативно малом броју изречених налога, тачније, овај број се није променио у односу на претходну (2007.) годину. Једном речју, сваке наредне године би број изречених васпитних налога требало да расте, што, уосталом, није случај у ниједном граду у Србији. Најизраженији је пример града Ниша који је други по броју становника у Србији али се, још увек, није отпочело са озбиљнијом применом васпитних налога.

У погледу процедуре за изрицање, а након тога и примену васпитних налога, сусрели смо се са прилично, у формалноправном смислу, сређеном ситуацијом. Наиме, постоји добро координисана сарадња у троуглу: тужилаштво - родитељи малолетника – центар за социјални рад. Оно што би смо могли истаћи, као посебно отежавајућу околност током примене васпитних налога, јесте укидање стручних тимова у центрима за социјални рад. Наиме, надлежно министарство је, уместо стручних тимова, увело водитеље третмана који нису у стању, због повећаног обима посла, да пропрате примену вас-

¹⁷ У Крушевцу смо затекли прегледно вођену статистику броја изречених васпитних налога за 2007 – 2008. годину. Осим тога, у окружном тужилаштву смо добили табеларне приказе свих изречених васпитних налога. Садржајно посматрано, табеларни прикази садрже: месец, број предмета, број лица, кривично дело и врсту васпитних налога. Овако, ажурно, вођену евиденцију нисмо имали прилике да видимо у ниједном другом граду у Србији. С обзиром да је надлежно тужилаштво, у сарадњи са судом и центром за социјални рад, изрицало васпитне налоге изнети подаци се односе искључиво на рад ОЈТ Крушевац.

питног налога. Осим тога, водитељи третмана су, најчешће, лица различитих професија што се негативно одражава на успех у примени налога. Међутим, у досадашњој пракси Вишег јавног тужилаштва у Крушевцу није било рецидива код малолетника којима је изречен васпитни налог. Интересантан је пример малолетника који су, након испуњеног васпитног налога, изразили жељу да наставе са радом у установама и организацијама у којима је примењиван васпитни налог.¹⁸

На крају, као и током спровођења истраживања, проверавали смо одрживост унапред постављене хипотезе: „да изрицање и примена васпитних налога директно утиче на смањење рецидива код малолетних учинилаца кривичних дела“. Према резултатима истраживања, добијених на основу статистичких података РЗС и надлежних тужилаштва и судова, у градовима обухваћеним истраживањем, можемо са великим степеном извесности констатовати да је постављена хипотеза потврђена. Наиме, учесталост рецидива код малолетника, према којима је изречен неки од васпитних налога, потпуно је занемарљив. У том смислу, подаци до којих смо успели доћи, потврђују тезу, коју смо заступали током самог истраживања, да би учесталија примена васпитних налога допринела смањењу, укупне стопе, малолетничког криминалитета.

ЗАКЉУЧАК

Диверзиони концепт реаговања на криминалитет малолетника у Србији остварио је свој пуни утицај на пољу малолетничке делинквенције. При томе, са доношењем новог Закона о малолетницима који, нажалост, није пропратило доношење одговарајућих подзаконских аката, одшкринута су врата за увођење и примену диверзионих мера (васпитних налога). Поједностављено речено, ресторативна правда, као нови модел „друштвене правде“, остварила је свој пуни

¹⁸ Тако је малолетник, који је извршавао васпитни налог у Међуопштинској организацији слепих и слабовидих у Крушевцу, захтевао од центра за социјални рад да му омогући да настави са радом у поменутој организацији. Малолетник је тврдио да „нико са њим није тако пријатељски и добро поступао као запослени и штићеници у овој организацији“. Ипак, има и супротних примера. Тако, постоје васпитни налози у којима малолетници не желе (не пристају) да учествују. Тако су, у вези са применом васпитног налога „укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја“ (чл. 7. ст. 3.), малолетници одбијали радно ангажовање у ЈКП за одржавање чистоће, уређивање градског зеленила, брисање графита итд. Рад у овим предузећима је доживљаван као понижавајући, израбљујући, односно као средство спровођења одмазде због учињеног кривичног дела. Има примера да су малолетници радије пристајали, или чак захтевали, да се према њима изрекне нека из регистра кривичних санкција, уместо васпитног налога ове садржине.

утицај на терену примене диверзионих мера у кривичном законодавству и пракси. Међутим, да би дошло до примене ових мера потребан је стицај одговарајућих процесних услова. Овде, пре свега, мислимо на пуну примену начела „условљеног опортунитета“ од стране надлежног (јавног) тужилаштва. Дакле, изрицању и примени васпитних налога, претходи условно одлагање кривичног гоњења према малолетном учиниоцу кривичног дела, односно примена „диверзије са интервенцијом“.

Полазећи од унапред постављених законодавних оквира наше излагање смо фокусирали на истраживање, праксе и примене, васпитних налога у Србији. Међутим, истраживање је било лимитирано количином и квалитетом података до којих смо, користећи сва расположива средства комуникације, укључујући и непосредне контакте, успели доћи. Главно језгро или окосницу истраживања, чинила су три града у Србији (Београд, Нови Сад и Крушевац), тачније, подручна тужилаштва, судови и центри за социјални рад у њима. Укрштањем добијених података из РЗС, као и непосредним увидом у статистику и методологију изрицања и примене васпитних налога у означеним градовима, потврдили унапред постављену хипотезу о смањеном (незнатном) броју рецидива код малолетника према којима су изрицани васпитни налози.

ЛИТЕРАТУРА

- Ancel, Mark. 1991. *Друштвена одбрана*, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
- Бабић, Милош и Марковић, Иванка. 2009. *Кривично право – општи дио (2. издање)*, Бања Лука: Правни факултет.
- Becker, Howard. 1963. *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.
- Braithwaite, John. 2004. Restorative Justice and De-Professionalization, USA: *The Good Society* (1): 28-31.
- Gray, Patricia. 2005. The Politics of Risk and Young Offenders' Experiences of Social Exclusion and Restorative Justice, *Br J Criminol* 45(6): 938-957.
- Dünkel, Frieder. 2005. Juvenile Justice in Germany, DE: *University of Greifswald*: 1-41.
- Dünkel, Frieder. 2006. Juvenile justice systems in Europe – current situation, reform developments and good practices, *the III International Juvenile Justice Observatory Conference will take place in Valencia, Spain (On the 21st and 22nd October 2008)*: 1-12.
- Elliott, Elizabeth and Gordon, Robert (eds.). 2005. *New directions in restorative justice (issues, practice, evaluation)*, UK: Willan Publishing.
- Игњатовић, Ђорђе. 2004. Малолетничко кривично право између болећивости и ретрибутивности, Београд: *Правни живот – часопис за правну теорију и праксу* (9): 529-553.
- Johnstone, Gerry (eds.). 2001. *Restorative justice (ideas, values, debates)*, UK: Willan Publishing.
- Johnstone, Gerry (eds.). 2003. *Restorative justice (text, sources, context)*, UK: Willan Publishing.

- Јовашевић, Драган. 2009. Малолетничко кривично право са посебним освртом на систем васпитних налога, Београд: *Избор судске праксе* (4): 5-12.
- Јоксић, Иван. 2010. *Васпитне препоруке као нове мере у кривичном праву*, Бања Лука: Правни факултет.
- Константиновић-Вилић, Слободанка и Костић, Миомира. 2006. *Пенологија*, I издање, Ниш, Свен.
- Константиновић-Вилић, Слободанка, Николић-Ристановић, Вена., Костић, Миомира, 2009., *Криминологија*, уџбеник, Ниш, Пеликан Принт.
- Костић, Миомира. 2005. Ресторативна правда - смисао и могућности примене, Београд: *Социјална мисао* (2-3): 45-66.
- Костић, Миомира. 2006. Ресторативна правда у домаћем законодавству, Ниш: *Зборник радова Правног факултета у Нишу* (47): 63-76.
- Костић, Миомира. 2007. Успостављање стандарда за ресторативну правду, Београд: *Темид* (1): 5-14.
- Marshall, Tony. 1999. *Restorative justice: an overview*, UK: Home Office Research Development and Statistics Directorate.
- Матић, Марина. 2009. Начело опортунитета кривичног гоњења у Канади, У: Опортунитет кривичног гоњења (Canada-Serbia Judicial Reform Project), Београд: *Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу*: 163-170.
- Мрвић-Петровић, Наташа et al. 1994. Перспективе примене диверзионих мера у поступку према малолетним преступницима, *Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања* (1): 21-42.
- Мрвић-Петровић, Наташа and Ђорђевић, Ђорђе. 1998. *Моћ и немоћ казне*, Београд: Војноиздавачки завод и Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
- Николић, Златко. 2005. Стварне или привидне промене санкција према малолетницима – општи осврт на сврху, избор, врсте и начине извршења, Будва: *XVII семинар права – Казнено законодавство, прогресивна или регресивна решења*: 425-430.
- Перић, Обрад et al. 2008. *Политика изрицања кривичних санкција према малолетницима у Србији*, Београд: Центар за мир и развој демократије.
- Радуловић, Љиљана. 2008. Васпитни налози као посебне мере реаговања према малолетним учиниоцима кривичних дела – сврха, врсте и избор, Београд: *Ревија за криминологију и кривично право* (1): 27-41.
- Roberts, T. 1995. *Evaluation of the Victim-Offender Mediation Project*. Langley, British Columbia, Final Report, Ottawa Ontario, Solicitor General Canada.
- Стојановић, Зоран. 2005. *Кривично право – општи део*, Београд: Правна књига.
- Heslop, J. 1991. "Diverting Young Offenders from the Formal Justice System". In: J. Vernon, S. McKillop (eds.), Preventing Juvenile Crime Conference Proceedings No. 9. Canberra, AUS: Australian Institute of Criminology, pp. 81-87.
- Heinz, Wolfgang. 2003. *Das strafrechtliche Sanktionensystem und die Sanktionierungspraxis in Deutschland 1882-1999*, DE: Internet-Publication.
- Christie, Nils. 1977. "Conflicts as property", *The British Journal of Criminology* (1): 1-15.
- Quill, D. and Wynne J. 1993. *Victim and Offender Mediation Handbook*. London: Save the Children/West Yorkshire Probation Service.

Božidar Banović, Kragujevac, Ivan Joksić, Novi Sad

DIVERSION CONCEPT OF REACTIONS JUVENILE CRIME IN SERBIA: LEGISLATION AND PRACTICE

Summary

The past decade can be designated as the key to solving criminal status of juveniles in the criminal legislation of Serbia. Here, above all, we mean the adoption of a new and separate Law on Juvenile Offenders and Criminal Protection of Minors (entered into force on 01 January 2006). Specifically, the first time in Serbia, the entire criminal matter on juveniles (financial, procedural, enforceable) placed in a special law on minors. With the adoption of the minors, also the first time, introduced the legal possibility for the imposition of specific measures against juveniles - diversion orders.

The paper is divided into two parts, theoretical and legislative and research or practical. Legislative walks of diversion orders, although much more modest scale, include exposure to the legal requirements that must be met when making decisions about their possible ordering. In addition, it will be suggested to the jurisdiction, the types and proceedings for diversion orders. The practical aspect of the work includes research conducted in practice and application of educational orders in Serbia. The survey was conducted in three cities: Belgrade, Novi Sad and Krusevac. The main objective of the research was the answer to the main (basic) questions relating to the preparation and practice of diversion orders in Serbia.

Key words: diversion measures, educational orders, juvenile offender, the public prosecutor, the juvenile judge.